

СУДОВА ПРАКТИКА

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА В ІНТЕРНЕТІ

Перше важливе рішення Верховного Суду стосовно Інтернету у справі *Reno v. American Civil Liberties Union* мало наслідком розмежування образливого та непристойного мовлення у федеральному праві, що врегульовує Інтернет. Суд визнав неконституційним регулювання непристойного мовлення в Інтернеті.

RENO V. AMERICAN CIVIL LIBERTIES UNION

521 U.S. 844 (1997)

Суддя Стівенс оголосив рішення Суду.

Йдеться про конституційність двох законодавчих положень, прийнятих для захисту неповнолітніх від «непристойних» і «явно образливих» повідомлень в Інтернеті. Незважаючи на законність і важливість мети Конгресу захистити дітей від шкідливих матеріалів, ми погоджуємось з трьома суддями окружного суду у тому, що закон обмежує «свободу слова», яка захищається у Першій Поправці до Конституції США.

I

Окружний суд встановив вичерпні фактичні обставини, більшість з яких спиралися на ретельно підготовлені обґрунтування сторін. У висновках описано характерні особливості і параметри Інтернету, наявність сексуально відвертого матеріалу у цьому середовищі та проблеми, пов'язані з перевіркою віку користувачів інтернет-зв'язку. Оскільки фактичні обставини забезпечують основу для правових питань, ми починаємо з короткого викладу незаперечних фактів.

ІНТЕРНЕТ

Інтернет — це міжнародна мережа взаємопов'язаних комп'ютерів; результат розпочатої в 1969 р. військової програми під назвою *ARPANET*, яка була розроблена для комп'ютерів, якими користуються службовці-контрактники у військовій, оборонній сфері й університети, які проводять оборонні дослідження, для обміну інформацією резервними каналами, навіть за умов пошкодження деяких частин мережі під час бойових дій. Програми *ARPANET* вже не існує, але вона стала зразком для розвитку ряду невійськових мереж, які згодом було

об'єднано, завдяки чому сьогодні десятки мільйонів людей спілкуються між собою і користуються доступом до величезної кількості інформації в усьому світі. Інтернет — це «унікальний і абсолютно новий засіб людського спілкування у всьому світі».

Інтернет пережив «надзвичайне зростання». Кількість вузлових комп'ютерів — тих, які зберігають інформацію і передають повідомлення — збільшилася з 300 в 1981 р. до близько 9 400 000 на момент проведення судового засідання в 1996 р. Приблизно 60 % таких вузлових комп'ютерів зосереджено у Сполучених Штатах Америки. Близько 40 млн осіб використовували Інтернет на момент судового розгляду, очікується, що до 1999 р. їхня кількість зросте до 200 млн.

II

Закон про телекомунікації 1996 р. став надзвичайно важливим законодавчим нормативним актом. Як зазначено на першій із 103 сторінок, його головною метою було зменшення регулювання та заохочення «швидкого впровадження нових телекомунікаційних технологій». Основні частини закону не мають ніякого відношення до Інтернету, вони були розроблені з метою підтримки конкуренції на місцевому ринку телефонних послуг, ринку багатоканального відео і ринку ефірного мовлення. Закон складається з семи розділів, шість із яких є результатом тривалих комітетських слухань і предметом розгляду у доповідях, підготованих комітетами Сенату і Палати представників. На відміну від них, розділ V, відомий як Закон «Про дотримання пристойності у засобах масових комунікацій» 1996 р. (англ. *Communications Decency Act of 1996 (CDA)*), містить положення, які були ухвалені у виконавчому комітеті після завершення слухань або додані у якості поправок під час обговоренні закону в палатах законотворчого органу. Поправка, запропонована в Сенаті, була покладена в основу двох законодавчих положень, оскаржуваних у цій справі. Їх неофіційно називають положенням про «непристойні повідомлення» та положенням про «явно образливе зображення».

Перше положення, § 223 (a), забороняє навмисну передачу інформації образливого або непристойного змісту будь-якому реципієнту у віці до 18 років. Друге положення, § 223 (d), забороняє навмисну відправку або відтворення інформації явно образливого змісту, яка стає доступною для особи, яка не досягла 18-річного віку. Сфера дії цих заборон обмежується двома аргументами на їх захист. Перший стосується тих, хто «сумлінно, розумно, дієво вживає відповідних заходів» щодо обмеження доступу неповнолітніх до забороненої інформації. Другий стосується тих, хто обмежує доступ до згаданого матеріалу, вимагаючи певні визначені форми перевірки віку, такі як засвідчена кредитна картка або ідентифікаційний номер чи код повнолітньої особи.

III

Між наказом, прийнятим у справі *FCC v. Pacifica Foundation*, і *CDA* існують істотні відмінності. По-перше, наказ у справі *Pacifica*, виданий комісією, яка регулювала діяльність радіостанцій протягом десятиліть, стосувався безпосередньо ефірного мовлення, що суттєво відрізняється від традиційного змісту програм, і мав на меті визначити, коли — замість того, чи є допустимим взагалі, — транс-

лювати таку програму в цьому конкретному середовищі. Широкі категоричні заборони *CDA* не обмежені конкретною кількістю разів і не залежать від оцінки комісії, ознайомленої з унікальними характеристиками мережі Інтернет.

По-друге, на відміну від *CDA*, декларативне розпорядження Комісії не пов'язане із застосуванням покарання; ми однозначно відмовилися вирішувати, чи трансляція матеріалів непристойного змісту «виправдовує притягнення до кримінальної відповідальності». Нарешті, розпорядження Комісії стосовно середовища історично «отримало найбільш обмежений захист Першої Поправки до Конституції США» багато в чому через те, що попередження не могли належним чином захистити слухача від неочікуваного змісту передачі. Однак Інтернет не має історії для порівняння. Більше того, окружний суд встановив, що ризик випадкового виявлення непристойних матеріалів малий, оскільки необхідно здійснити ряд свідомих кроків для доступу до конкретного матеріалу.

За даними Уряду, *CDA* є конституційним, оскільки представляє свого роду «віртуальне зонування» в Інтернеті. Але в широкому сенсі *CDA* звернений до всього обширу кіберпростору. І метою *CDA* є захист дітей від первинних наслідків «непристойного» і «явно образливого» мовлення, а не від «побічного» ефекту такого мовлення. Таким чином, *CDA* орієнтований на зміст, всезагальне обмеження мовлення, і як такий не може бути «відповідним чином проаналізований за формою часу, місця і способом регулювання».

IV

У справі *Southeastern Promotions, Ltd. v. Conrad* (1975) ми виявили, що «кожний засіб вираження... може мати свої недоліки». Таким чином, у деяких з наших справ було визнано спеціальні обґрунтування доцільності регулювання теле- і радіомовлення, які не поширюються на інші засоби мовлення. Ці фактори відсутні в кіберпросторі. Ні до, ні після набуття чинності *CDA* широкі демократичні обговорення в Інтернеті не підпадали під державний нагляд і регулювання як такі, що мають відношення до індустрії мовлення. Крім того, Інтернет не настільки «нав'язливий» як радіо чи телебачення. Окружний суд спеціально встановив, що «обмін інформацією через Інтернет не “заполоняє” будинок та не з'являється на екрані комп'ютера без дозволу. Користувачі рідко виявляють інформаційну продукцію “випадково”». Також встановлено, що «переважно всім сексуально відвертим зображенням передують попередження щодо їх змісту», і наведено свідчення, що «існує невелика ймовірність того, що користувач натрапить на відверто сексуальну сцену випадково».

V

Незалежно від того, чи є *CDA* настільки невизначеним, щоб порушувати П'яту Поправку до Конституції США, неоднозначність закону щодо сфери його застосування робить його суперечливим з точки зору Першої Поправки. Наприклад, у кожній з двох частин *CDA* використано різну лінгвістичну форму. У першій використано слово «непристойний», коли в другій йде мова про матеріал, який «у контексті зображує чи описує явно образливу в рамках сучасних суспільних стандартів, сексуальну або екскреторну діяльність чи ор-

гани». За відсутності загальноприйнятого визначення терміну, різниця в мові сприяє невизначеності промовців стосовно того, яким чином два стандарти стосуються один до одного і що вони означають. Чи може промовець з упевненістю припустити, що серйозне обговорення питань про практику контролю народжуваності, гомосексуалізм або наслідки згвалтування в тюрмах не порушить *CDA*? Ця невизначеність підриває вірогідність того, що *CDA* є ретельно відпрацьованим із урахуванням мети конгресу щодо захисту неповнолітніх від потенційно шкідливих матеріалів.

Невизначеність *CDA* є предметом особливого занепокоєння з двох причин. По-перше, *CDA* регулює мовлення, орієнтуючись на зміст. Неоднозначність такого регулювання у контексті Першої Поправки пов'язана з очевидним негативним впливом закону на свободу слова. По-друге, *CDA* є кримінальним законом. Разом із соромом і клеймом судимості *CDA* загрожує правопорушникам санкціями включно до двох років ув'язнення за кожне порушення. Тяжкість кримінального покарання може скоріше призвести до дотримання промовцем мовчання, а не до обміну ймовірно незаконними словами, ідеями і зображеннями.

VI

Ми переконані, що *CDA* не вистачає точності, якої вимагає Перша Поправка до Конституції США для закону, який здійснює регулювання мовлення. Для того щоб відмовити неповнолітнім в доступі до потенційно шкідливого мовлення, *CDA* ефективно блокує великі обсяги мовлення, на отримання та обмін яким повнолітні мають конституційне право. Такий тягар на мовлення повнолітніх є неприпустимим за умови, якщо менш обмежувальні альтернативи будуть принаймні настільки ж ефективними в досягненні законної мети, задля якої був прийнятий закон.

При оцінці права на свободу слова повнолітніх нами виявлено, що «сексуальне зображення, непристойне, але не образливе, захищено Першою Поправкою». Справді, ми неодноразово визнавали державний інтерес щодо захисту дітей від шкідливих матеріалів. Але така зацікавленість не виправдовує надмірного обмеження мовлення, адресованого повнолітнім особам. Як ми вже пояснювали, Уряд не може «потреби повнолітніх зводити... до... того, що підходить лише дітям».

Сфера дії *CDA* не має жодних прецедентів у минулому. На відміну від регулювання, встановленого у справах *Ginsberg* та *Pacifica*, сфера впливу *CDA* не обмежена комерційним мовленням або комерційними структурами. Його необмежені заборони охоплюють некомерційні організації і приватних осіб, які розміщують непристойні повідомлення або зображення на власних комп'ютерах в присутності неповнолітніх. Загальні, невизначені терміни «непристойний» та «явно образливий» передбачають велику кількість матеріалу непорнографічного змісту з серйозними освітніми чи іншими цінностями.

Після того як Верховний Суд визнав незаконним Закон про дотримання пристойності у засобах масових комунікацій, Конгрес прийняв Закон про захист дітей у мережі Інтернет. Він стосується лише комерційних сайтів, де містяться матеріали сексуального характеру, і вимагає перевірки віку. У справі *Ashcroft v. ACLU* Суд залишив у силі попередній судовий наказ в порушення закону.